

umhvørvisstovan
environment agency

Vegleiðing

Fyribyrging og týning av rottu í Føroyum

Vegleiðing 1:2019, 1. útgáva

Innihaldsyvirlit

1. Inngangur	4
2. Lógargrundarlag.....	5
2.1 Ábyrgdarbýti.....	5
3. Borgarar	6
3.1 Skylda hjá grundeigara.....	6
4. Kommunar.....	7
4.1 Fráboðanir.....	7
4.2 Eftirlit í samband við fráboðanir	7
4.3 Árligt eftirlit í kommununi.....	8
4.4 Skráseting	9
4.5 Heimildir og ábyrgd hjá kommunalimum samskipara	10
4.6 Málsviðgerð.....	10
4.7 Leiðreglur til ætlan fyri fyribyrging og týning	10
5. Flutningsfeløg og ferðandi við farmi til rottufríar oyggjar	11
6. Bygt øki.....	12
6.1 Fyribyrging í bygdum øki.....	12
6.2 Reinføri.....	12
6.3 Spillivatnsviðurskipti	12
6.4 Upplýsing.....	13
6.5 Vegleiðing.....	13
6.6 Týning í bygdum øki	13
6.7 Kanning	13
6.8 Meting av rottustovni	14
6.9 Útlegging av útgerð og eitri	14
7. Óbygd øki.....	15
7.1 Fyribyrging.....	15

7.2	Týning	15
7.3	Meting av stovni	16
7.4	Útlegging av útgerð og eitri	16
8.	Eitur og resistensstrategi	17
8.1	Resistensstrategi	17
8.2	Eiturevni	17
8.3	Trygd	18
8.4	Handfaring av eitri og databløð.....	18
8.5	Bílegging og móttøka av eitri	19
9.	Rottufríar oyggjar	20
9.1	Fyribyrging.....	20
9.2	Yvirvøka	20
9.3	Tilbúgvingarætlan	20
10.	Spjaðing av rottu	22
10.1	Fyribyrging av spjaðing	22
10.2	Váðaðkir	22
10.2.1	Havnaløg og bryggjur.....	22
10.2.2	Undirsjóvartunlar og øki við munnan.....	22
10.2.3	Ferjur	23
10.2.4	Flutningur – av vøru og fóðri	23
10.3	Vørugoymslur.....	23
10.4	Goymslur til burturkast.....	23
10.5	Reinhalð	23
11.	Átøk at seta í verk.....	25
11.1	Skelting á havnaøkjum, har ferjur og fóðurbátar sigla frá, til rottufríar oyggjar	25
11.2	Yvirvøka – fyri at kanna um tekin eru um, at rotta er í rottufríum oyggjum.....	25
11.3	Samskipað átøk.....	25
12.	Allýsingar.....	26
	Fylgiskjal 1 – yvirlit yvir rottufráboðanir.....	27

Fylgiskjal 2 – mannagongd fyri uppfylging av rottufráboðan.....	28
Fylgiskjal 3- Skrásetingarskjal til rottufráboðan.....	29
Fylgiskjal 4 – Skrásetingarskjal til yvirvøku	30
Fylgiskjal 5 – mannagongd, um tekin um rottu er í rottufríari oyggj.....	31
Fylgiskjal 6 – aktiv evni í eitri	32
Fylgiskjal 7 – hentar leinkjur	33

1. Inngangur

Henda vegleiðing er til føroysku kommunurnar at nýta sum hjálp í arbeiðinum at fyribygja nøring og spjaðing av rottu. Sambært kunngerð nr. 147 frá 16. november 2017 um fyribygging og týning av rottu er fyribygging og týning av rottu kommunal ábyrgd. Tað er álagt kommununum at hava aktingarfólk at hava ábyrgd av økinum.

Kommunur hava ábyrgd av at týna og fyribygja rottu í øllum landafrøðiligum økjum í síni kommunu. Bæði í bygdum- og óbygdum økjum.

Fleiri orsøkir eru til at fara í holtur við at skipa fyribygging og týning av rottu. Heilsuárin av at menniskju koma í samband við rottu er ein teirra. Harafturat hevur samfelagið eisini áhuga í at fyribygja at rottur eta av avgrøði, og oyðileggja materiel virðir, herundir bygningar, spillivatnsleiðingar o.a.

Í Føroyum er harafturat tað serliga, at Føroyar er eitt oyggjasamfelag harav nakrar oyggjar eru rottufríar. Triggjar av hesum rottufríu oyggjum eru útnevndar sum Ramsar øki. Tískil skal miðast ímóti at fyribygja, at rotta spjaðist til hesar oyggjar, og hinar rottufríu oyggjarnar, fyri at fyribygja skaða á náttúruvirðir, serliga fugl.

Fyri at basa rottuni eiga kommunur at gera sítt til, at rotta ikki lættliga nørist. Sostatt skulu kommunur syrgja fyri, at rotta ikki hevur góðar karmar til at trívast. Kommunur skulu hava eftirlit við virksemini, sum kann verða viðvirkandi til nøring. Bæði hjá privatum borgarum, fyrirkum og kommunalum virksemini. Har tað er neyðugt, eigur týning at verða sett í verk. Har tað er neyðugt, eigur yvirvøka at verða sett í verk.

Fyri at lætta um at skipa hesi viðurskifti, er henda vegleiðingin gjørd. Hetta er fyrsta vegleiðingin í Føroyum av sínum slag, og fer hon allarhelst at verða útbygd næstu árin.

Allar kommunur skulu greina og skipa síni viðurskifti. Kommunur eiga helst at gera eina skrivliga ætlan fyri ymsu økini. Tað vil siga, at kommunur skulu bólka síni landafrøðiligu øki sum antin rottufongd, rottufrí ella Ramsar øki (Nólsoy, Skúvoy og Mykines).

Ætlanir fyri oyggjar, har rotta er staðfest, skulu fevna um fyribygging og týning. Ætlanir fyri oyggjar, har rotta ikki er staðfest, skulu fevna um yvirvøku, fyribygging og tilbúgvingarætlan.

Yvirvøka, fyribygging og týning av rottu krevur ógvuliga góða tilrættalegging – bæði umsitingarliga og í dagliga arbeiðinum. Tískil krevst at allar kommunur hava góðar mannagongdir á økinum, bæði tá tað snýr seg um eftirlit og týning, men eisini í samband við yvirvøku og tilbúgvingarætlanir.

2. Lógargrundarlag

Grundarlagið undir arbeiðinum við fyribyrging og týning av rottu er løgtingslóg nr. 134 frá 29. oktober 1988 um umhvørvisvernd, sum seinast broytt við løgtingslóg nr. 128 frá 22. desember 2008 og kunngerð nr. 147 frá 16. november 2017 um fyribyrging og týning av rottu.

Fyrra føroyska kunngerðin um rottutýning kom í 1962. Henda kunngerðin legði ábyrgdina av rottutýningini til kommunurnar at umsita og álegði øllum kommununum at hava eitt aktingarfólk til uppgávuna. Henda kunngerðin var tó ikki longur nøktandi, og tí kom nýggj lóggáva í 2017, sum fevnir víðari. Nýggja kunngerðin fevnir eisini um fyribyrging og áleggur m.a. flutningsfórum og veitarum av vøru ábyrgd, fyri ikki at verða við til at spjæða rottu.

2.1 Ábyrgdarbýti

Sambært lóggávuni liggur ábyrgdin av fyribyrging og týning av rottu hjá kommununum. Sostatt skulu kommunur hava eftirlit við øllum virkseimi í egnari kommunu og at fremja fyribyrging, yvirvøku og ella týning, har tað er neyðugt.

Ábyrgdin liggur hjá Umhvørvisstovuni at ráðgeva kommununum í framferð í arbeiðinum at fyribyrja, týna og at fremja yvirvøku. Harnæst í at gera og stuðla undir at gera greiðar mannagongdir. Umhvørvisstovan stendur eisini fyri at samla inn skráseting frá kommununum fyri at kunna betra um týningina í Føroyum.

Umhvørvisstovan hevur eftirlit við, um kunngerð um rottu verður fylgd. Sambært lóg er tað bara Umhvørvisstovan, sum kann innflyta rottueitur til Føroyar.

Í samstarvi við kommunur kann Umhvørvisstovan ráðgeva borgarum og virkjum í týning og fyribyrging.

3. Borgarar

Allir borgarar hava skyldu til at:

- fráboðað rottu allastaðni, har hon verður sædd
- Tryggja sína ogn móti rottu og halda sína ogn reina og ruddiliga

Grundarlagið undir at kommunan kann fremja eina vælvirkandi týning av rottu er, at borgarar sum síggja rottu ella tekin um rottu, boða kommununi frá. Ein og hvør sum sær rottu hjá sær sjálvum, grannanum ella aðrastaðni, skal boða kommununi frá beinanvegin.

Rottur eru virknar um náttina, og síggjast tí sjáldan um dagin. Tí er tað í stóran mun skarn, slóðir og onnur spor eftir rottu sum vísa, at rotta er á staðnum. Vand eygu síggja lættliga skaðar, sum eru komnir av rottu.

Orsøkin til at rotta skal fráboðast beinanvegin er, at bara ein ella fáar rottur kunnu nærast til ein stóran flokk eftir stuttari tíð. Harafturat er rotta smittuberi, og vandin fyri smittu økist við tali av rottum. Tí er tað avgerandi, at týning verður sett í verk sum skjótast.

3.1 Skylda hjá grundeigara

Allir grundeigarar hava skyldu at halda sína ogn reina og ruddiliga, soleiðis at móguleikarnir hjá rottu eru so smáir sum gjørligt at búleikast har. Harafturat liggur ábyrgdin á grundeigara at viðlíkahalda sínar spillivatnsleiðingar innan fyri matrikulmark.

Eitt stórt evni í kunngerðini er at fyrbyrgja rottu. Endamálið er at forða rottuni í at finna føði og støð at goyma seg, soleiðis at umstøðurnar verða so vánaligar sum gjørligt. Færri móguleikar rotta hevur fyri at finna mat og støð at búleikast, minni er kjansurin fyri, at rotta er á staðnum, og færri skaðar verða av rottu.

Krøv til grundeigarar viðvíkjandi spillivatnsleiðingum er ikki útgreinað í kunngerð um rottu ella byggireglugerðini, men vísir byggireglugerðin til Dansk standard 432. Kommunan er tískil myndugleiki á hesum øki og tað er kommunan sum í hvørjum einstøkum føri avgerð, um ein ogn er rottutrygg. Ein og hvør grundeigari skal halda regluna um at halda egnu ogn reina og ruddiliga, herundir at viðlíkahalda spillivatnsleiðingar á ognini.

Í málum, har ivi er um leiðingar, kann kommunan gera roykkanning. Um tað vísir seg, at leiðingar bera brek, skal kommunan geva boð um, at leiðingar skulu umvælast.

4. Kommunar

Kommunan hefur skyldu at:

- týna rottur munadygt
- gera eftirlit í seinasta lagi trýggjar dagar eftir fráboðan
- Geva borgarum boð um kommunan staðfestir viðurskifti, sum ikki liva upp til krøv í kunngerð um rottu
- Kunna borgarar um, at rotta skal fráboðast, um tekin um rottu sæst
- Lata Umhvørvisstovuni frágreiðing og hagtøl eina ferð árliga. Kommunur hava eisini møguleika at geva Umhvørvisstovuni atgongd til talgildar skrásetingar, um tær ynskja tað, fyri at lætta um egið arbeiði. Kommunur skulu í hesum føri tó geva eina skrivliga frágreiðing um átøk, sum eru gjørd í farna árinum.

Harafturat verður viðmælt at kommunur:

- Gera eina ætlan fyri fyribyrging og týning í kommununi.
- fara á staðið skjótast gjørligt, tá rotta verða fráboðað innandura í íbúðum og í matvøruvirksemi
- hava eftirlit við at reglugerðir verða hildnar, av tí ella teimum sum fremja týningina

4.1 Fráboðanir

Hevur kommunan illgruna um, at rotta er til staðar onkustaðni í teirra kommunu, eigur kommunan at seta kanningararbeiði í verk. Er ein fráboðan komin inn, skal kanningararbeiði setast í verk í seinasta lagi trýggjar dagar eftir, at fráboðanin er komin inn. Hetta er galdandi, bæði í privatum sum vinnuligum virksemi. Sí meira um kanning undir punkt 6.7.

Umhvørvisstovan hefur eftirlitsskyldu við kapittul 5 virkjum, men fyribyrging og týning av rottu og spillivatn eru kommunalt ábyrgdarøki, og tískil er tað ein kommunal uppgávu at føra eftirlit og at gera tað neyðuga úttinnandi arbeiði á hesum øki.

4.2 Eftirlit í samband við fráboðanir

Aktingarfólk skal seta seg í samband við fráboðara og fara á staðið at gera eftirlit sambært mannagongd, sí fylgiskjal 2. Matrikulin og umhvørvið rundanum, har rotta ella spor av rottu eru sædd, skal eftirkannast, herundir fódurgoymslur, djórahald, fódoring og spillivatnsviðurskifti o.s.fr.

Um ótættur hjallur ella úthús er á staðnum, har fóður verður goymt, skal eigari vegleiðast viðvíkjandi hesum viðurskiftum. Eisini skal vegleiðast um, hvussu farast skal fram í samband við fódoring. Allar goymslur skulu hava rottutættar hurðar, t.v.s. eisini goymslur hjá handilsvirksemi og øðrum. Spillivatnsviðurskiftini á staðnum eiga eisini at verða kannað. Tá møgulig orsök er staðfest, og trupulleikin er loystur, eigur ein týningarætlan at verða sett í verk. Uppfylgjandi eftirlit skulu áhaldandi fremjast, inntil tekin ikki eru um rottu longur.

Yvirskipað kann sigast, at orsökir til rottu eru føðsla, vatn og støð at búleikast. Eru hesi til staðar, er vandi fyri at rotta kemur á staðið. Rotta flytur seg vanligu innan eitt lítið økið dagliga, men kann gott eta fleiri hundrað metrar burturi frá, har hon búleikast. Tí er ikki altíð lætt at vita um rotta búleikast á staðnum, ella um talan er um eina rottu sum ferðast millum bústað og føðikeldur. Tá týning skal setast í verk, er tað tí oftani skilagott at kanna umstøðurnar fyrst við t.d. sporing, fyri at finna útav, hvussu nógv rotturnar, talan er um.

Mannagongd til uppfylging av rottufráboðan er at síggja í fylgiskjali 2. Skrásetingarskjal til rottufráboðanir, eftirlit og uppfylging er at síggja í fylgiskjali 3.

Um tað hinvegin er staðfest at nógv rotta er á eini ogn við nógvum óruddi, skal fyrst týnast, og síðani ruddast upp, fyri ikki at styggja rotturnar burtur, áðrenn týningin verður sett í verk.

Tá ein kommuna hevur staðfest rottu í einum kommunalum øki, skulu átøk setast í verk fyri at basa rottuni. Tó eigur kommunan ikki at hava rottueitur støðugt liggjandi runt um í kommununi, men bara um rotta er staðfest á staðnum. Hetta fyri at minka um óneyðuga dálking av náttúruni og ótilætlaða eitrán av øðrum djórum, so sum fugli, kettum og hundum. Kommunur eiga alsamt at dagføra sína vitan og at taka til sín nýggja útgerð, um henda kann loysa trupulleikar á ein hátt sum er til minni bága fyri umhvørvið enn frammanundan.

Sambært kunngerð um fyribyrjing og týning av rottu eigur kommunan eisini at hava eftirlit við føstum og flótandi eindum á sjónum, so sum landstøðir, har fóður møguliga verður goymt, og fóðurflakar. Hetta eftirlitið skal fremjast í samstarvi við ánarar av fóðurflakunum og smoltstøðum.

Tá eftirlit verður framt, skal havast í huga, at rotta hevur lætt við at hóra undan og koma sær fram og inn ymsastaðni, við sínum sterku likamligu eginleikum. Rotta gravar seg ígjøgnum alt tilfar, sum er bleytari enn jarn, og dugir væl at klúgva. Mett verður tó ikki, at rotta grevur seg serliga djúpt niður í mold, og ein djúpd á 60 cm verður roknað sum trygg fyri rottu. Ein rotta kann hoppa umleið 70 cm upp, so ein hædd á 80-100 cm, verður roknað sum trygg. Rotta er ógvuliga smidlig og sleppur ígjøgnum hol sum eru 20 mm í breidd. Hetta er vert at hava í huga, tá ein stendur í støðum, har rotta er fráboðað, og ivamál er, um rotta er á staðnum.

4.3 Árligt eftirlit í kommununi

Árligt eftirlit eigur at verða gjørt av øllum virksesemi í kommununi, sum kann elva til nøring av rottu.

Kommunan skal hava eftirlit við:

- Flogfenahaldi / goymslu og fóðring
- Seyðahaldi / fóðurgoymslu
- Goymslu av húsarhaldsburturkasti
- Havnaløgum
- Vinnuvirksesemi
- Fjósum og tilhoyrandi virksesemi

- Burturkastgoymslum
- Ferðafólkaferjum sum sigla millum kommununa og rottufríar oyggjar í ella uttanfyri kommununa
- Alivinnuni, herundir serliga smoltstøðir og fóðurgoymslur

Eftirlit er, sum áður nevnt, við til at fyrbygja. Við at fara á árligt eftirlit ber til at hava yvirlit yvir umhvørvislig viðurskipti, sum hava ávirkan á nøring av rottu. Tað eru somu viðurskipti sum skulu eftirkannast á árligum eftirliti, sum tá fráboðanir koma inn, punkt 4.2.

Ætlanin við árligum eftirlitið er at hesi skulu verða meira víðfevnd, við tað at tá er møguleiki fyri at kannað allar skipanir og/ella útgerð, meðan tá eftirlit vegna fráboðan verður gjørt, tá verður kannað til mett er at trupulleikin er funnin, og so verður sum oftast ikki kannað meir, tó at hetta væl kann verða gjørt um tíð er til tað.

Fyri at skapa eina meira yvirskipaða mynd yvir vandar í kommununi, eigur eisini at verða hugt at bygnaðinum av spillivatnsskipanini og viðlíkahald av leiðingum. Manglandi viðlíkahald av spillivatnsskipanini er ein stór atvold til trupulleikar við rottu.

4.4 Skráseting

Tá borgarar ringja inn og boða frá rottu, eigur kommunan at útvega allar neyðugar upplýsingar fyri at kunna viðgera og loysa trupulleikan. Hetta merkir, at kommunan skal hava upplýsingar um matrikul/adressu, har rotta er sædd, dagfesting, navn og telefonnummar hjá fráboðara. Harafturat eigur kommunan at biðja um upplýsingar, um rotta er sædd fleiri ferðir á staðnum. Sí skrásetingarskjál í fylgiskjali 1. Hesar upplýsingar skulu goymast á einum og sama skjali gjøgnum eitt ár. Eina ferð um árið skulu hesar upplýsingar sendast til Umhvørvisstovuna sum uppperð yvir rottufráboðanir í kommununi.

Harafturat skal alt tað arbeiði, sum verður gjørt gjøgnum árið, skrásetast. Hetta er skráseting viðvíkjandi týning og yvirvøku, so sum:

- Staðseting av útgerð so sum rottukassum, har eitur ella klappfellur verða lagdar í.
- Dagfesting av eftirliti av kassum, her til hoyrir uppfylling
- Lýsing av, hvat eitur verður lagt í allar kassar
- Lýsing av nøgd av eitri, sum verður lagt.

Hesar upplýsingar skulu latast Umhvørvisstovuni talgilt eina ferð um árið. Annars skal hetta arbeiði lýsast í eini skrivligari frágreiðing. Um kommunan hevur talgilda skrásetingarskipan, og Umhvørvisstovan hevur atgongd til hesar dátur, so er ikki neyðugt at senda hesar dátur til Umhvørvisstovuna árliga.

Á sama hátt skal øll eiturnýtsla, sum verður brúkt í samband við fráboðanir, skrásetast og upplýsingarnir latast Umhvørvisstovuni eina ferð árliga. Um kommunur hava talgilda skipan, har

alt verður skrásett í, er somuleiðis møgult at geva Umhvørvisstovuni atgongd til hesar skrásetingar, soleiðis at Umhvørvisstovan kann heinta upplýsingarnar haðani.

4.5 Heimildir og ábyrgd hjá kommunalum samskipara

Kommunali samskiparin hevur ábyrgd av at samskipa hetta ábyrgdarøkið í síni kommunu. Tað merkir at fáa upplýsingar til vega, skipa skráseting og arbeiði í síni heild. Samskiparin skal bíleggja eitur og aðra útgerð gjøgnum Umhvørvisstovuna.

Kommunali samskiparin, og tey fólk, sum viðkomandi hevur undir sær, kunnu í samráð við borgarar og virkir fara inn á allar matriklar at fremja týning av rottu innan- og uttandura, tá rotta er fráboðað og til árligt eftirlit.

Samskiparin hevur ábyrgd av at syrgja fyri, at týnarar hava neyðuga vitan og fáa upplæring í týning og kanning av rottu og um møgult verða autoriseraðir. Allar kommunur í Føroyum skulu tó miða ímóti, innan fyri nøkur ár, at hava ein autoriseraðan persón í starvi til at fremja rottutýning.

4.6 Málsviðgerð

Í førum har kommunan eigur at føra eftirlit, men tað ikki ber til at fremja eftirlit í samstarvi við tann, sum ræður yvir eini ogn, er neyðugt at stovna eitt fyrisitingarligt mál. Málsviðgerðin skal fylgja fyrisitingarligum reglum.

4.7 Leiðreglur til ætlan fyri fyrbyrging og týning

Mannagongdin, sum her er víst, er galdandi fyri djór ella plantur, sum longu eru innslodd í einum øki ella oyggj. Hesar leiðreglur eru hugsaðar til samskiparan at arbeiða út frá.

Mælt verður í høvuðsheitum til hesar fyra leiðreglur:

- Eyðmerk og raðfest tey viðurskifti, sum hava brúk fyri átøkum í tínum øki
- Ger eina ætlan fyri innslodd djór (í hesum føri rottum). Legg ein arbeiðsleist til rættis og set í verk
- Avgerð, hvussu tit kunnu samskipa tykkara arbeiði við aðrar kommunur. Lær av teirra royndum og brúka tað hjálp, onnur kunnu veita á økinum
- Rættvísgerð tína verkætlan fyri politikarum/leiðslu og møguligum øðrum áhugabólkum

Kelda til hesar leiðreglur er IUCN. Sí meira kunning á www.iucn.org.

Hesar leiðreglur eru sera breiðar og krevja, at hvør kommuna sær ger ítøkiligar ætlanir og raðfestingar av tí, tær meta er mest týðningarmikið í teirra kommunu.

5. Flutningsfeløg og ferðandi við farmi til rottufríar oyggjar

Fyritøkur, sum flyta fóður til Føroyar, skulu tryggja sær, at vøra verður pakka av nýggjum tá hon er komin til landið og áðrenn hon verður flutt til rottufría oyggj, um ivamál kann vera um, at rotta kann goyma seg í vøruni.

Flutningsfeløg og onnur, sum flyta vøru millum oyggjarnar, hava skyldu at tryggja, at vøra sum tey flyta, ikki hevur rottu við sær. Vøra, sum verður flutt millum oyggjar, skal verða í heilum posa, t.v.s. at ásettir fóðursekkir skulu ikki flytast til rottufríar oyggjar.

Alifeløg hava skyldu at tryggja, at teirra fóðurflutningur til rottufríar oyggjar, ikki ber við sær rottu, og tey eiga at kunna síni starvsfólk um teirra skyldur viðvíkjandi flutningi til rottufríar oyggjar.

Umboð á ferjum skal eftirlit vera. Umboð eru somu krøv galdandi sum aðrastaðni, so sum at har skal haldast reint og ruddiligt, og bingjur til burturkast og vørugoymslur skulu vera rottutættar. Harafturat skal skeltast, soleiðis at viðskiftafólk eru varug við, at tey ferðast til rottufría oyggj.

6. Bygt øki

Tað kann vera ógreitt, hvar markið gongur millum bygt og óbygt øki. Bygt øki, eru sethúsaøki, vinnuøki, havnaløg o.s.fr. Hesi øki eru lýst í byggisamtyktum. Eisini eru áir í bygdum øki sera týðningarmiklar í hesum sambandi. Fjòran í bygdum og býum er eisini partvíst partur av bygdum øki.

Tað eru ymiskir vansar í ávikavist bygdum og óbygdum økið. T.d. liggja flestu spillivatnsleiðingar í bygdum øki. Tað er týðningarmikið at tey, sum arbeiða við rottutýning, eru greið yvir teir vandar, sum eru í ymsu økjunum.

Størsti vansin í bygdum øki er tann skaði, rotta kann gera, um hon sleppur inn á matvøruvirkir ella inn í sethús. Ein illa viðlíkahildin spillivatnsskipan og onnur støð, har rotta lættliga sleppur at føðslu, eru størstu avbjóðingarnar.

6.1 Fyribyrging í bygdum øki

Fyribyrging í bygdum øki fevnir í stóran mun um reinføri, spillivatnsviðurskiftir, upplýsing og vegleiðing av borgarum og virkjum. Hugtakið fyribyrging verður í hesum høpi nýtt til at lýsa, hvussu farast skal fram, fyri at rotta ikki skal trívast á einum staði, og snýr seg um at halda teimum orsøkum niðri, sum fáa rottu at trívast. Harafturat snýr fyribyrging seg um at upplýsa borgarum, fyri at gera tey tilvitað um, hvørjar orsøkir eru avgerandi fyri at sleppa undan rottu.

6.2 Reinføri

Manglandi reinføri er ein ógvuliga týðandi orsök til trivna hjá rottu. Tískil er týðningarmikið at minka um tilgongdina til lívrundi tilfar í umhvørvinum. Hetta eru matleivdir, fóðurleivdir, fóðurgoymslur og t.d. spill í samband við aling og fiskaarbeiði. Harafturat hevur tað týðning at minka um órudd, har rotta kann reiðrast. Kommunan eigur áhaldandi at upplýsa borgarum og virkjum um reinføri og at gera vart við tað, um reinførið ikki er nóg gott á eini ogn.

6.3 Spillivatnsviðurskifti

Ein stórir partur av fyribyrgingararbeiðinum í lokala umhvørvinum fevnir eisini um at minka um feilir í spillivatnsskipanini, soleiðis at atgongd til føðslu og vatn verður minni hjá rottu. Rotta ferðast lættliga í spillivatnsleiðingum, og har kann hon reiðrast í blindaðum stikleidungum, sum liggja turrir. Harafturat hevur hon atgongd til føðslu og vatn har, so har er lætt at búleikast, so leingi nokk av pláss er. Tískil er eisini skilagott, umframt tað vanliga eftirlitið, at kanna leiðingar fyri hol og manglar. Hetta kann gerast við eini kanning við royki, sum allar kommunur eiga at útvega sær vitan um. Sí annars kunning um roykkanning undir allýsingar punkt 12.

6.4 Upplýsing

Ein týðningarmikil partur av arbeiðinum at fyribygja og týna rottu lokalt snýr seg um at upplýsa borgarum og virkjum í kommununi um vandan fyri nøring av rottu og avleiðingar av hesum. Tískil er skilagott at gera upplýsingararbeiði, sum t.d. at leggja út á heimasíðuna, senda faldarar út og hava borgarafundir, har upplýst verður um rottu, og hvussu farast skal fram á egnari ogn og aðrastaðni í samband við djórahald, framleiðslu og ella sølu av mati o.s.fr.

Eisini eigur kommunan at upplýsa um fráboðanarskyldu og fyribygging á heimasíðuni. Tað skal vera heilt greitt fyri borgaran, hvar ein fráboðan skal sendast, og hvar tað kann ringjast, og hvørjar upplýsingar skulu latast kommununi.

6.5 Vegleiðing

Kommunur eiga, í tann mun tað er neyðugt og av sínum eitingum, at vegleiða sínar borgarar og virkir í kommununi.

Kommunur kunnu altíð venda sær til Umhvørvisstovuna, um ivamál stinga seg upp. Umhvørvisstovan veitir kommununum vegleiðing um týðningarmikil viðurskipti í samband við fyribygging, týning, eitur og tilrættalegging.

6.6 Týning í bygðum øki

Týning í bygðum øki fevnir um at týna rottu á einum staði, har rotta er staðfest. Hetta kann vera eitt minni avmarkað øki, so sum ein matrikul, ella tað kann vera eitt størri øki, har rotta javnan verður sædd.

Týning ber við sær, at nýtsla av eitri og/ella klappfellum verður sett í verk. Hvat amboð, ið kann ella skal brúkast, kann avgerast út frá eini meting av hvussu nógv rottur eru á staðnum. Tá talan er um fáar rottur, upp til umleið fimm, kunnu klappfellur brúkast einsamallar. Verður mettt, at fleiri enn fimm rottur eru á staðnum, verður mettt, at neyðugt er við eitri. Tó kunnu klappfellur eisini nýtast í hesum føri.

Eitur eigur ongantíð at verða nýtt innandura. Har skulu klappfellur ella rúsur nýtast og hesar skulu hyggjast at hvønn dag. Orsøkin til hetta er at um rotta doyr millum skins og hold, so er lukturin so rámur, at tað mangan krevur at veggir mugu takast niður fyri at finna deyðu rottuna.

6.7 Kanning

Tá fráboðan er komin inn um rottu, ella illgruni er um rottu á einum stað, eigur kanning at verða sett í verk fyrst. Kanningin kann fevna um bygningar, spillivatnsskipan og virksemlu á staðnum, alt eftir, hvar fráboðanin er frá. Kanningin skal saman við metingini av støddini á stovninum nýtast sum grundarlag fyri, hvussu farið verður undir at týna.

Ein kanning kann fevna um farvegir hjá rottuni inn í bygningar, í leiðingum o.s.fr. Allastaðni, har rotta sleppur ímillum, er móguleiki fyri, at hon ferðast.

6.8 Meting av rottustovni

Ein meting av talinum á rottu verður gjørd við tí endamáli, at fáa yvirlit yvir, hvussu álvarsom ein støða er, ella hvussu stórir ein stovnur er.

Tá hildið verður, at fáar rottur eru, er móguligt at fáa eina ábending um tal, við at leggja “indikatorpasta” út í nakrar dagar, áðrenn týning verður sett í verk. Um talið á rottu er lítið, ber til at sleppa undan at brúka eitur, men í staðin leggja klappfellur.

Tá hildið verður, at talan er um ein umfevnandi trupulleika, har móguliga fleiri rottufamiljur eru ymisk støð á t.d. einum garði, er gott við eini meting, áðrenn týning, fyri betur at skilja hvat hendir, meðan týningin fer fram. Eftir at indikatorpasta hevur ligið úti nakrar dagar á ymsum støðum í økinum, ber til at siga nakað um, hvussu rotta ferðast í økinum og tal á rottu út frá átinum.

6.9 Útlegging av útgerð og eitri

Tá farið verður í gongd við at týna við eitri í einum avmarkaðum øki, eigur tað alla tíðina, týnt verður, at verða nokk av eitri til staðar. Eitrið skal ikki blíva uppi í tí tíðarskeiðinum, týnt verður. Um talan er um eitt pláss við nógvum óruddi, er sum áður nevnt, mangan frægast ikki at rudda upp framman undan týning, tí hetta kemur at styggja rotturnar burtur. Tá er best at týna fyrst og síðani at rudda upp. Í meðan ein týning er í gongd, eigur eftirlit at verða framt oftani, fyri at fylgja støðuni neyvt.

Verða rúsur ella klappfellur brúktar í týningini, skal eftirlit verða framt hvønn dag, fyri at hyggja eftir, um rottur eru komnar í fellurnar.

7. Óbygd øki

Óbygd øki í hesum samanhangi eru øki, sum eru uttanfyri bygd ella bý. Hetta er hagi, bjørg og bøur tætt at bygdum økjum. Strandarlinjan er eisini fyri ein stóran part í óbygdum øki. Óbyggt øki, er fyri tað mesta uttan spillivatnsskipan, og har er størsti vansin, at rotta legst eftir fugli og eggum í rókum og í haganum.

Tað lættir um arbeiðsgongdir at hava allýsingar á øllum økjum í kommununum, soleiðis at øll landafrøðilig øki eru eyðmerkt sum antin bygd-, óbygd-, og/ella váðaøki.

7.1 Fyribyrging

Rotta verður í óbygdum øki eisini drigin at støðum, har føðsla er at fáa. Størsti trupulleikin í óbygdum lendi í oyggjum, har rotta er, er ikki smittuvandi og materiellur skaði, sum rotta ber við sær, men heldur oyðing av fuglastovnum. Nógvastaðni verður sagt frá, at fuglurin er horvin úr haga og bjørgum, har rotta er í oynni.

Tað er sjálvsagt skilagott at taka deyðseyð og annað lívrundið tilfar burtur sum skjótast, soleiðis at rotta ikki kann brúka hetta sum føðslu keldu, og somuleiðis at ansað eftir at fôðra seyð og annað við skili. T.v.s. ikki at sløða fóður út og ikki fôðra meir, enn djórini klára at eta. Men størsta avbjóðingin í hesum økjum er sjálv týningin fyri at halda rottuni niðri, so hon ikki elvir til meira skaða enn neyðugt á fugl.

Rotta legst eftir eggum í fuglabjørgum. Tá rotta fyrst er komin fyri seg í bjørgunum, er fyribyrgingarbeiði ikki longur nøktandi, og tá er neyðugt at taka avgerð um, hvør støða er ynskilig í framtíðini og at leggja neyvt til rættis týningarátøk, alt eftir hvat ynski er um framtíðarstøðuna í økinum.

Í oyggjum har eingin rotta er, eru serstakar reglur galdandi, og har skal yvirvøka setast í verk. Sí meir undir rottufríar oyggjar.

7.2 Týning

Tá týnast skal í óbygdum øki, á oyggjum, har rotta er, er skilagott at lýsa, hvat endamálið er við týningini. Á oyggjum sum hava rottu, er tað ein sera trupul og stór uppgáva at týna rottu heilt, og tískil er skilagott at lýsa, hvat kommunan ynskir at fáa burtur úr týningini og gera sær greitt, hvørjum støði týningin skal verða á, og hvørji náttúruvirðir kommunan ynskir at verja fyri rottuni.

Í hesum sambandi er eisini vert at minnst til, at um mótstøðufør rotta er á staðnum, verður stórir partur av teimum rottum, sum ikki eru mótstøðuførar, týndur, meðan mótstøðuføru rottarnar yvirлива. Hesar rottur koma at verða grundarlagið undir næsta ættarliði, og tískil kann støðan blíva enn verri komandi árin, um mótstøðuføri er til staðar, og hesar rottur ikki fáa kapping frá øðrum rottum. Tí ræður um at hugsa seg væl um, tá týningarbeiði verður sett í verk, og at brúka eitur skynsamt, og økja um brúk av fellum, har tað er møguligt.

7.3 Meting av stovni

Eins og í bygdum øki kunnu metingar av stovnunum eisini verða gjørdar úti í náttúruni, áðrenn týning verður sett í verk. Kanningar og týningin úti í fjøllunum eru tó meira umfatandi, við tað at víddirnar eru so stórar. Tískil krevur hetta arbeiðið nógva orku og arbeiðstíð. Við at leggja eitur út ber eisini til at siga nøkulunda, hvussu stórur stovnurin er at byrja við, og hvussu gongdin er, um eitur framhaldandi verður lagt út í økinum. Um endamálið við týningini er at halda talinum av rottu niðri í haganum, uttan at hava sum mál at týna hana heilt, er helst skilabest, fyrst og fremst, at leggja orkuna í týningararbeiði.

Um ikki týningin er áhaldandi alt árið, so eigur orka at verða løgd í at týna tíðliga á vári í mars og apríl, áðrenn rottan kemur fyrri seg eftir veturin. Lýggju vetrarnir gera tó sítt til, at rotta klárar seg betur um veturin enn áður. Vegna veður og hita, kunnu tað verða stór sveiggj í einum stovni frá ár til ár, og mettt verður, at hesi sveiggj kunnu verða heilt upp til 40% av stovninum.

7.4 Útlegging av útgerð og eitri

Alt eitur sum verður lagt út, eigur at verða lagt út soleiðis, at vandin fyrri non-target eitran verður fyrirbyrgdur so væl sum gjørligt. Eitur eigur tí at verða lagt út í kassum í náttúruni, og har fuglur livir, eiga serlig atlit at verða tikin til, at fuglurin ikki sleppur til eitrið at eta.

8. Eitur og resistensstrategi

Resistensstrategi, sum kann lýsast sum ein langtíðarætlan mótvegis mótstøðuføri móti eitri, er nýtt í Føroyum. Eingin strategi hevur verið áður og eiturevni hava verið brúkt ymiskt frá stað til stað, alt eftir, hvussu ymsu kommunurnar hava hildið tey rigga. Eisini hava sterkastu sløgin verið brúkt uttan fyrilit fyri, at rotta kann menna mótstøðuføri móti evnunum.

Fyri at hava eitt amboð í so langa tíð sum gjørligt sum riggar móti nøring av rottu, eiga vit at brúka eiturevni við fyrivarni. Vit eiga ikki at geva rottuni móguleika at gerast mótstøðufør móti sterkastu evnunum á marknaðinum í dag, tá tað eru onnur evni at taka til, sum rigga.

8.1 Resistensstrategi

Strategiin er einføld og fyrisetur, at byrjað verður við veikastu evnunum. Um so er, at trupulleikin við rottu ikki minkar, eftir at eitur er lagt út og hevur verið etið í eina tíð, so er móguleiki fyri, at rotta á staðnum er mótstøðufør. Men tað er eisini móguleiki fyri, at ein størri føðslukelda er nærhendis, sum lokkar aðrar rottur til, og tískil er í slíkum føri gott fyrst at royna seg við sporing í økinum rundanum, fyri at síggja, hvussu stór útbreiðslan er. Um mett verður, at rotta í økinum er mótstøðufør, er tað í lagi at nýta til sterkari sløg. Í slíkum førum eigur ein niðurstøða at verða gjørd út frá skrásetingum á staðnum. Sum t.d. at ávíst slag av eitri ikki hevur nakra ávirkan á nøgdina av eitri, sum er etið gjøgnum eitt tíðarskeið, og hví skift verður til annað slag í staðin.

Møguligt er at gera resistenskanningar og fáa staðfest, um rotta í økinum er mótstøðufør móti einum ávísu eiturevni, og eiga kommunurnar at boða Umhvørvisstovuni frá, um mett verður, at mótstøðuføri er til staðar onkustaðni.

Sum eitt fyribygjandi átak móti menning av mótstøðuføri eiga klappfellur at verða meira brúktar, serliga har fáar rottur eru.

Fyribils verður heilt steðgað við at brúka sterkastu antikoagulantarnar í Føroyum til vanliga týning. Hesi evni eiga bara at verða nýtt um mótstøðuføri er ávíst, og enn er einki mótstøðuføri ávíst í Føroyum, tí ongar kanningar eru gjørdar. Hesi evni mugu einans brúkast til fyribygging í rottufríum oyggjum og undirsjóvartunlum til rottufríar oyggjar. Hetta fyri at tryggja, at um rotta kemur í land í hesum oyggjum, so skal hon týnast sum skjótast.

8.2 Eiturevni

Eiturevnini, sum eru at fáa í dag, eru býtt upp í generatióinir. Hetta sigur nakað um, hvørji evni eru ment fyrst, og nakað um styrkina, sum er ymisk. Tey eiturevni ella aktivevni, sum eru í eitri, sum eru á marknaðinum í dag, eru at síggja í talvu 1. Tey grønu evnini í talvu 1 eru tey veikastu, og styrkin økist niður gjøgnum talvuna. Tey reyðu verða eisini mangan kallaði 3. generatióin, av tí at tey eru munandi sterkari enn tey evnini, sum eru frámerkt við gulum.

Aktivevni	Styrki	Viðmerking
Chlorophacinon	1. generatión	
Coumatetralyl	1. generatión	
Bromadiolon	2. generatión	
Difenacoum	2. generatión	
Brodifacoum	2. generatión	Sterkastu
Flocumafen	2. generatión	Sterkastu
Difethialon	2. generatión	Sterkastu

Talva 1. Aktivevni í rottueitri.

Nevndu nøvnini eru kemiska navnið á aktivevnunum, sum eru í eitrinum. Sjálv framleiðsluvøran eitur okkurt annað, men hevur eitt av aktivevnunum í. Í fylgiskjali 6 síggjast, hvørji aktiv evni eru í mest vanligu eitrunum.

8.3 Trygd

Tá eitur verður handfarið, eigur at verða hugsað um at evnini eru eitrandi fyri fólk. Tann ið handfer eitrið, eigur at brúka verndarbúna, so sum handskar, tá viðkomandi hevur eitrið í hondunum. Eisini skal hugast um, hvussu eitrið verður goymt. Eitrið eigur at verða goymt í læstum rúmi, sum bara ábyrgdarfólk hava atgongd til.

Tá eitur skal burturbeinast, skal tað avhendast sum vandamikið burturkast á góðkendum stað. Hetta er hjá KOB og IRF. Restir av eitri skulu samlast inn, tá týning er liðug, og rotta ikki longur kann staðfestast á staðnum. Hetta vegna umhvørvisliga dálking og at verja onnur djór frá non-target eitran.

8.4 Handfaring av eitri og databløg

Aktingarfólkið hjá kommununi hevur til uppgávu at hava um hendi og leggja út eitur. Viðkomandi eigur at verða settur inn í vandan av rottueitri og útlekking av hesum. Eisini eigur viðkomandi at verða settur inn í, hvar tað er skilabest at seta rottukassar, tá hugsað verður um trygd. Eitt nú skal ansast væl eftir, hvussu kassar verða settir í bygdum øki, har børn og djór, so sum hundar, ferðast.

Rottukassar, sum verða settir út, skulu hava upplýsingar festar á, um hvat skal gerast, um ein ótilætlað eitran hendir. Hetta er upplýsingar um at seta seg í samband við lækna, telefonnummar og upplýsingar um eitur.

Databløg, sum lýsa eitrið, eiga at vera tøk á goymsluni. Eisini skulu mannagongdir fyri, hvussu eitrið skal handfarast, og fyri, hvussu farast skal fram, um ivamál er um eitran, verða á goymsluni. Kommunan skal gera sínar egnu mannagongdir fyri hesi viðurskifti.

8.5 Bílegging og móttøka av eitri

Allar kommunur skulu bíleggja eitur frá Umhvørvisstovuni, sum bíleggur frá veitara. Tá eitur verður bílagt, eigur tað at verða avheintað ella handað aktingarfólkinum beinleiðis á móttøkustaðnum, t.v.s. at eitrið eigur ongantíð at standa uttandura uttan umsjón, til tað verður borið inn í goymsluna.

9. Rottufríar oyggjar

Rottufríu oyggjarnar í Føroyum eru nevndar í kunngerð um fyribyrging og týning av rottu. Hesar eru: Fugloy, Svínoy, Kalsoy, Nólsoy, Hestur, Koltur, Sandoy, Mykines, Skúvoy, Stóra Dímun, Líttla Dímun. Harafturat eru hólarnir, Mykineshólmur, Trøllhøvdi, Tindhólmur og Gáshólmur rottufríir. Rottufríu oyggjarnar hava eitt ríkt fuglalív og harvið náttúruvirði, og tískil eiga vit at gera alt fyri at verja hesar oyggjar móti innrás av rottu. Rottan oyðir fuglalívið, har hon kemur. Hon legst eftir eggum og ungum og skjótt sæst broyting í fuglalívinum, eftir at rotta er komin frammat, har fuglur reiðrast.

9.1 Fyribyrging

Í ítøkiligum arbeiðinum at verja rottufríu oyggjarnar, skal høvuðsdentur verða lagdur á at fyribyrja, at rotta yvirhøvur kemur í hesar oyggjar. Tískil fevnir hetta arbeiði eisini um váðaøki uttan fyri rottufríu oyggjarnar, sí meir undir punkt 10. Fyribyrging snýr seg í stóran mun eisini um at gera borgaran tilvitaðan um vandan fyri spjaðing av rottu, og tískil er neyðugt at upplýsa um hetta. Hetta kann gerast á ymsar hættir, við skelting, heimasíðu, faldarum og so framvegis.

9.2 Yvirvøka

Neyðugt er við ítøkiligum átøkum fyri at verja rottufríu oyggjarnar. Hesi átøk fevna m.a. um kanning av vøruflutningi og reinføri í váðaøkjum, yvirvøku og tilbúgvingarætlan.

Í rottufríum økjum verður serliga hugsað um yvirvøku. Yvirvøka verður framd við útgerð til endamálið, og skal kommunan hava eftirlit við og røkja hesa útgerð. Hetta kann verða gjørt við tunlum við blekkortum, sum kunnu spora, um rotta hevur verið á staðnum, ella við t.d. "indikator pasta".

Í rottufríum oyggjum verður tosað um fyribyrging í samband við vanda fyri spjaðing úr øðrum oyggjum. Hetta er eitt nú ferjulegur, har flutningur kemur á land, ella øki við tunnilmunna, har ein tunnil leiðir frá rottufongdari oyggj til rottufría oyggj. Í fylgiskjali 4 er eitt skrásetingarskjal, sum kann nýtast til skráseting av útgerð til yvirvøku í rottufríum oyggjum. Um kommunan hevur talgilda skipan til at skráseta í, er ikki neyðugt at nýta hetta skjalið. Sí meira um spjaðing av rottu undir kapitl 10.

9.3 Tilbúgvingarætlan

Kommunur sum vara av rottufríum oyggjum skulu gera tilbúgvingarætlan fyri hesar oyggjar. Tilbúgvingarætlanin skal innihalda manngongdir og listar fyri útgerð og persónar. Hesar ætlanir eiga at verða gjørdar í samstarvi við fastbúgvandi á oynni, og í mest møguligan mun eiga lokal og staðkend fólk at vera við í gerð av tilbúgvingarætlanini. Eitt dømi um manngongd fyri, hvussu farast skal fram, um tekin eru um rottu í rottufríari oyggj, er at síggja í fylgiskjali 5.

Um rotta ella tekin um rottu verða sædd í rottufríari oyggj, skal tilbúgvingarætlanin setast í verk. Tilbúgvingarætlanin skal fevna um mannagongdir fyri týning, um tekin um rottu ella rotta er sædd. Kommunur eiga altíð at liggja inni við øllum neyðugum tilfari, ella skipa seg í tilbúgvingarøkir við aðrar kommunur, soleiðis at tær saman kunnu skipa eina felags goymslu av útgerð til tilbúgvingarætlanir. Sí mannagongd hjá kommununum í fylgiskjali 5, um tekin um rottu verða sædd í rottufríari oyggj.

10. Spjaðing av rottu

Vandin fyri spjaðing av rottu er størstur við ferðslu millum oyggjarnar. Hetta kann bæði verða í samband við bilaferðslu og bátaferðslu hjá privatum, men eisini, tá fóður og vøra verða flutt út í oyggjarnar við ferju, fóðurbátum ella við bilum. Tí eiga øll, borgarar, kommunur og virkir at geva sær far um vandan fyri spjaðing, og kommunur eiga at eyðmerkja váðaøkir, sum skulu verða undir yvirvøku.

10.1 Fyribyrging av spjaðing

Ein ætlan fyri, hvussu spjaðing verður fyribyrgd, skal setast upp. Fyribyrging virkar við at eyðmerkja innsløðingarvegir og at gera forðingar eftir niðanfyrirstandandi reglum. Reglurnar eru leysliga skrivaðar um úr enskum, so at tær passa til føroysk viðurskipti. Regla 3 kann tykjast ov mikið, av tí at vit eru eitt oyggjasamfelag.

- 1) Kanning, áðrenn vøran verður flutt, fyri at fyribyrgja innflutning av rottu, til rottufríar oyggjar frá støðum, har tær longu eru staðfestar.
- 2) Við at kanna vøruna, áðrenn hon kemur í land í rottufríari oyggj, ber til at regulera innsløðing av rottum.
- 3) Við at kanna á havnarlagnum ber til at fyribyrgja at rotta kemur til eina oyggj.
- 4) Arbeiða fyri at innsløðing verður uppdagað tíðliga, innan fyri eitt ávíst øki. Síðani at arbeiða skjótt fyri at týna heilt nýliga komin djór, áðrenn tey spjaða seg langt út um økið, har tey fyrst komu til, tí tá er týning lættari og bíligari.

Ein úrslitagóð skipan skal innihalda øll fyra átøk.

Kelda til hesar reglur er IUCN. Sí meir á www.iucn.org.

10.2 Váðaøkir

Kommunur eiga at eyðmerkja váðaøkini í kommununi. Niðanfyrir eru tey mest eyðsæddu váðaøkini lýst, sum eru uttan fyri rottufríu oyggjarnar. Yvirvøka eigur at verða sett í verk í øllum váðaøkjum, bæði á rottufríum oyggjum og uttanfyri rottufríar oyggjar.

10.2.1 Havnaløg og bryggjur

Havnaløg og bryggjur í kommunum, har ferjur sigla frá, til rottufríar oyggjar, eru váðaøki. Hesi øki skulu verða undir yvirvøku. T.v.s. at har skal útgerð leggjast út, sum kann fanga spor av rottu, so sum rottutunlar ella evni, sum kann etast, sum vísir, at rotta ferðast á staðnum. Um mett verður, at rotta er á staðnum av og á, skal týning setast í verk.

10.2.2 Undirsjóvartunlar og øki við munnan

Í framtíðini koma vit í Føroyum at hava undirsjóvartunnil/-tunlar við sambandi til rottufríar oyggjar. Hetta verður ein stór hóttan móti rottufríum oyggjum, bæði vegna at atgongdin verður lættari og

vegna at ferða- og flutnings mynstur broytast. Tískil eiga átøk at verða sett í verk fyri at syrgja fyri, at rotta ikki ferðast gjøgnum hesar tunlar. Sterkt eitur eigur at verða lagt í slíkar tunlar við javnari frástøðu. Eftirlit skal javnan fyrst við kassunum, fyri at fylgja við, um tekin eru um rottu í tunlunum.

10.2.3 Ferjur

Sum longu nevnt undir punkt 5 "Flutningsfeløg, innflytarar og ferðandi við farmi", so skulu tey, sum varða av ferjum, eisini arbeiða fyri at fyribygja spjaðing av rottu.

Tískil skulu hesi hava skeltir umborð, sum vísa á, at siglt verður til rottufría oyggj. Vísast skal til ta kommunu, fráboðan skal sendast til, um rotta verður sædd umborð ella í oygni. Teldupostur og telefonnummar skulu upplýsast. Kommunur, sum varða av havnaløgum, har siglt verður frá til rottufríar oyggjar, skulu føra eftirlit við teimum, ið selja vøruna.

10.2.4 Flutningur – av vøru og fóðri

Fyritøkur og privat, sum flyta vøru og fóður til oyggjar uttan rottu, eiga at gera alt fyri at tryggja, at tey ikki flyta rottu við vøruni ella fóðrinum. Fyritøkur, sum selja fóður til oyggjar uttan rottu, eiga at kanna plattar, áðrenn tað verður sent víðari til hesar oyggjar. Sum áður nevnt, so merkir hetta, at um fóðursekkir liggja í stakkum á plattum, skulu hesir takast sundur, fyri at tryggja, at einki reiður er goymt ímillum sekkir.

Eisini eiga øll, sum flyta vøru, at tryggja sær, at sekkir ikki eru ásettir, áðrenn teir verða fluttir til oyggjar uttan rottu. Somuleiðis eiga øll at tryggja, at tað akfar, tey føra til hesar oyggjar, ikki føra rottu við sær.

10.3 Vørugoymslur

Um vørugoymslur eru á havnaløgum, eiga tær altíð at vera tryggar móti rottu. Hetta merkir, at allar hurðar skulu vera rottutættar, tá tær eru afturlatnar, og at hurðar inn til goymslur skulu vera afturlatnar, tá vøra ikki verður flutt út ella inn í goymsluna. Hurðar til goymslur eiga ikki at standa opnar í longri tíð, í fleiri tímar ella ein heilan arbeiðsdag.

10.4 Goymslur til burturkast

Møguligar burturkast goymslur eiga so vítt møguligt ikki at verða staðsettar tætt at atløgubryggjum til ferjur ella bátar, sum flyta fóður til rottufríar oyggjar. Allar burturkastgoymslur skulu vera rottutættar, t.v.s. at tær skulu hava tætt lok. Lokið má ikki vera bognað, so at tað gloppar, og bingjan má ikki verða so full, at lokið ikki sleppur niðurat.

10.5 Reinhald

Havnaløg, sum eru mett at vera váðaøki, skulu haldast rein og ruddilig. Hetta er fyribygjandi, soleiðis at rotta ikki verður drigin av lívrundum evnum í hesum øki, og fer at búleikast í økjum, har

møguleikin er størri fyri, at rotta kann fara umborð á ferjur, og soleiðis spjaðast til oyggjar, sum ikki hava rottu.

Eisini eiga kommunur at tryggja sær, at smábátar og fólk, sum fiska í økinum, ikki blaka slógv í fjørana ella á havnarlagnum. Hetta dregur rottu at sær. Rotta er mest aktiv um næturnar, so hóast fólk ikki síggja tær, kunnu tær vera til staðar í langa tíð, uttan at nakar varnast tað.

11. Átøk at seta í verk

11.1 Skelting á havnaøkjum, har ferjur og fóðurbátar sigla frá, til rottufríar oyggjar

Kommunur skulu upplýsa um vandan av vøruflutningi, og hvussu spjaðing av rottu skal fyribyrgjast. Tí skulu kommunur skelta á havnaøkjum, har ferjur og/ella bátar, sum flyta farm til rottufríar oyggjar, leggja at. Skeltini skulu gera ferðandi varug við, at siglt verður til rottufría oyggj, og at hugsa um sítt viðføri.

11.2 Yvirvøka – fyri at kanna um tekin eru um, at rotta er í rottufríum oyggjum

Fyri at kanna eftir, um tekin eru um, at rotta er komin í rottufría oyggj, skal yvirvøka gerast regluliga. Hetta skal kommunan seta í verk.

Yvirvøkan skal setast í verk á støðum, har rotta mest sannlíkt er at finna og/ella har rotta mest sannlíkt kemur á land. Viðmælt verður, at fastar kanningarstøðir verða staðsettar til endamálið. Havnaløg, sum ikki eru á rottufríum oyggjum, men eru eyðmerkt sum váðaøki, eru partur av yvirvøkuni. Úrslit frá yvirvøku skulu sendast Umhvørvisstovuni einaferð árliga, innan 1. mars í avloysandi ári.

11.3 Samskipað átøk

Um Umhvørvisstovan metir at eitthvørt átak, hevur betur virknað við at seta hetta í gongd, í fleiri kommunum samstundis, so hava kommunur skyldu til at luttaka og fylgja tí leisti, sum Umhvørvisstovan leggur fram, herundir at fremja átakið tað tíðarskeið, sum Umhvørvisstovan ásetur.

12. Allýsingar

Aktingarfólk: Ábyrgdarfólk hjá kommununi innan rottutýning

Bygt øki: Øki, sum avmarkar eitt bygt øki, sambært byggisamtykt.

Fella: klappfella

Indikatorpasta: Hetta er ein vøra, sum kann brúkast til sporing. Pasta'in verður lögð út til rottu at eta, og gevur eina ábending um rotta er á staðnum, og hvussu nógv rotta er til.

IUCN: International Union for Conservation of Nature (IUCN) er ein altjóða felagskapur sum arbeidir fyri at verja náttúruríkidømi og hevur givið út leiðreglur fyri, hvussu í høvuðsheitum skal farast fram.

Kommunalur samskipari: Kommunalt starvsfólk við høvuðsábyrgd av skráseting, bílegging av eitri og ábyrgd av hagtølum. Kann verða tann sami persónurin sum aktingarfólkið í serliga smáum kommunum.

Non target: eitran av djórum, sum ætlanin ikki var at eitra

Óbygt øki: Øki, sum liggur uttanfyri byggisamtykt í eini kommunu.

Resistensstrategi: langtíðarætlan mótvegis mótstøðuføri móti eitri.

Rottukassi: kassi at leggja eitur ella klappfella í.

Roykkanning(røgprøve): Ein farvupatrón verður blakað niður í kloakkina, har varhugi er um hol í leiðingum, sum rotta ferðast ígjøgnum. Kanningin kann staðfesta hol og feilir, við tað at farvaður roykur kemur upp har, leiðingin er ótøtt.

Sekundær eitran: tá eitt djór verður eitrað av at eta eitt djór, sum er eitrað framman undan, tað verður etið.

Sporing: Hetta er ein mannagongd sum verður nýtt fyri at kanna, um rotta er í einum øki. Eitt sporingsevni verður lagt út. Hetta er ein vøra, sum rottan kann eta, men sum ikki er eitrandi. Sporingsevni kann t.d. verða fluoriserandi, soleiðis at lætt er at finna skarni aftur, við eini fluorisens lampu.

Váðaøki: Øki sum verður mettt at hava serliga stóran váða fyri rottu at spjaða seg til onnur øki.

Fylgiskjal 1 – yvirlit yvir rottufráboðanir

Yvirlit skal gerast yvir rottufráboðanir fyrri hvørt ár. Yvirlitið skal latast Umhvørvisstovuni talgilt, 1. februar á hvørjum ári. Yvirlitið skal innihalda tær upplýsingar, sum eru at síggja í niðanfyrirstandandi skjali, og í somu raðfylgju.

Yvirlit yvir rottufráboðanir 20xx

Dagfesting:	Fráboðari (navn):	Fráboðari (tlf):	Adressa/matrikul har rotta er sædd	Bygd/Býur har rotta er sædd

Fylgiskjal 2 – mannagongd fyri uppfylging av rottufráboðan

Mannagongd fyri uppfylging av rottufráboðan

Aktingarmaðurin fer á staðið og førir eftirlit. Alt eftir hvat slag av virksemlu talan er um, eru tað ymisk viðurskifti, sum skulu kannast, men í høvuðsheitum eru tað fóður- og matvørugoymslur og burturkastgoymslur, sum skulu kannast. Spillivatnsleiðingar og/ella útlop eiga at verða kannað, eins og mannagongdir í samband við hesi viðurskifti, sum t.d. fóðring, um goymslur verða rætt afturlatnar og viðlíkahildnar.

Eftirlit:

- Fóðurgoymslur skulu kannast
- Framferðarháttur í samband við fóðring av flogfenaði og øðrum djórum skal kannast
- Hurðar til fóður- og matvørugoymslur skulu kannast
- Burturkastgoymslur skulu kannast
- Spillivatnsskipanin á staðnum skal sýnast fyri brot ella ólógligar leiðingar

Útinnan:

- Fóðurgoymslur skulu tryggjast at tær eru rottutættar
- Rudda út – størri órudd, skrell og matrestir til djór skal burturbeinast
- Møgulig brot á spillivatnsskipan skulu bótast
- Eitur/fellur skal leggjast í økinum, tó at hetta ikki má elva til vanda fyri fólk og serliga børn
- Eftirlit skal førast, til eingi tekin longur eru um, at rotta er á staðnum.

Fylgiskjal 3- Skrásetingarskjal til rottufráboðan

Rottufráboðan	
Fráboðan	
Dagfesting:	
Fráboðari (Navn):	
Fráboðari (Telefon):	
Adressa/Matrikul, har rotta er sædd:	
Títtleiki:	
Eftirlit og týning	
Dagfesting:	
Navn á aktingarmanni:	
Lagt út:	
Eitur	Set x (), mongd: _____
Fellur	Set x (), mongd: _____
Umhvørvi (Viðmerk)	
Rusk (Viðmerk)	
Kloakk (Viðmerk)	
Úthús/øki, har fóðrað verður (Viðmerk)	
Viðmerkingar:	
Uppfylging	
Dagfesting:	
Navn á aktingarmanni:	
Lagt út:	
Eitur	Set x (), mongd: _____
Fellur	Set x (), mongd: _____
Umhvørvi (Viðmerk)	
Rusk (Viðmerk)	
Kloakk (Viðmerk)	
Úthús/øki, har fóðrað verður (Viðmerk)	

Fylgiskjal 4 – Skrásetingarskjal til yvirvøku

TUNLAR	☐ BITSNEISAR	☐ ROTTUFELLUR	☐ ROTTUEITUR	☐
---------------	--	---	--	--------------------------

Kanningarstøðir

Dagfesting	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Set navn á støðini inn fyri tøluni. Í feltini skal viðmerkjast um tekin eru um rottu, J ella N (ja ella nei)

Fylgiskjal 5 – mannagongd, um tekin um rottu er í rottufríari oyggj

Mannagongd hjá kommununum, um tekin um rottu verða sædd í rottufríari oyggj:

Tá kommunan fær fráboðan um tekin um rottu í rottufríari oyggj:

1. Tilbúgvingarætlan skal beinan vegin setast í verk. Tilbúgvingarætlanin inniheldur ætlan um týning av rottu í rottufría økinum. Allar kommunur skulu gera tilbúgvingarætlanir, sum passa til einstøku økini í teirra kommunu.
2. Kommunur, sum varða av Ramsar økjum, skulu gera serstakar tilbúgvingarætlanir, sum verja serstøku økini við náttúruríkidømi. T.d. kann hetta merkja, at eitt transect skal gerast í fleiri/fimm linjum, har rottutunlar verða settir við í mesta lagi 50 m frástöðu frá hvørjum øðrum í hvørjar linju. Um rotta er í økinum, skuldi verið møguligt at staðfest hetta við transectinum.

Móttakari av fráboðan skal upplýsa niðanfyrirstandandi, at fráboðan er innkomin:

1. Aktingarmanninum (Í størri kommununum skal gerast greitt, hvør hevur ábyrgd av at geva víðari boð til ábyrgdarhavandi úti í lokalu økjunum)
2. Teknisku- ella umhvørvisfyriritingini í kommununi

Aktingarmaðurin á staðnum skal beinanvegin fylgja niðanfyrirstandandi mannagongd:

1. Fóður- og vørugoymslur skulu kannast, og eitur leggjast
2. Hurðar til matvørugoymslur skulu kannast, og eitur leggjast
3. Goymslur til burturkast skulu kannast, og eitur leggjast

Umhvørvisfyriritingin í kommununi skal skjótast gjørligt syrgja fyri at niðanfyrirstandandi verður sett í verk:

- Kommunan/Umhvørvisfyriritingin skal taka sær av málinum innan 24 tímar og seta seg í samband við aktingarmannin á staðnum og møguliga avvarðandi aktingarmann.
- Umhvørvisstovan verður fráboðað
- Eitur/fellur skulu leggjast í økinum
- Seta upp bitsneisar
- Seta upp tunlar við blekkpappír
- Eftirlit skal fòrast, til eingi tekin longur eru um, at rotta er á staðnum.
- Aktingarmaðurin skal fylgja støðuni neyvt og syrgja fyri, at nokk av eitri, klappfellum og aðrari útgerð alla tíðina er á staðnum.
- Kanningarstøðirnar verða skrásettar við GPS.
- Øll tekin um rottu skulu skrásetast við GPS og við myndatøku.
- Aktingarmaðurin letur umhvørvisfyriritingini í kommununi úrslitini. Úrslitini skulu sendast Umhvørvisstovuni.

Fylgiskjal 6 – aktiv evni í eitri

Aktiv evni í framleiðsluvøru

Vøra - rottueitur	Aktivevni	Generation
Racumin Foam	Coumatatralyl	1
Racumin pasta	Coumatatralyl	1
Rozol Blok	Chlorofacinon	1
Rozol pasta	Chlorofacinon	1
Notrac Blok	Bromadiolon	2
Rotteblok pro	Bromadiolon	2
Generation mix	Difethialon	2+
Generation blok	Difethialon	2+
Talon Soft	Brodifacoun	2+

Talvan visir, hvørji aktiv evni nøkur eitur innihalda.

Fylgiskjal 7 – hentar leinkjur

Leinkjur:

Umhvørvisstovan: www.us.fo

Miljøstyrelsen: www.mst.dk

IUCN: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2018-030-En.pdf>